

VILLE LÄHDE

Miten olla ihmisiksi?

Pedagoginen tai ”politisoiva” ote taiteessa on vaikea laji, sillä ankkuroidessaan ajan-kohtaiseen taide on vaarassa menettää ne ulottuvuudet, jotka mahdollistavat radikaalimpaa toisin ja uudelleen ajattelua¹. Tästä hankaluudesta hypätään kuitenkin kovin helposti vieroksumaan ”poliittista taidetta” kertakaikkisesti ja julistamaan taidetta taiteen vuoksi. Se taas herättää vanhat syytökset porvarillisesta estetiikasta sun muusta, ja piiri pieni pyörii. Tästä nähtiin taannoin tuoreita esimerkkejä suomalaisessakin julkisuudessa, mutta syventyminen sananvaihtoon ei minua juuri innostanut. Kaikki on jo sanottu monta kertaa.

Taiteen poliittisuuden vaikeudesta ja riskialttiudesta ei voi vetää sitä johtopäätöstä, ettei moisiin hankkeisiin koskaan kannattaisi ryhtyä. Historialliset tilanteet ovat erilaisia: joskus huomion kiinnittäminen huomiotta jääneeseen aiheeseen on radikaali, ajattelemaan ja toimimaan sysäävä teko, joskus se voi taas ritualisoitua hampaattomaksi elepolitiikaksi, etenkin jos asia on jo

valmiiksi vakiintunut huolenaiheeksi. Herbert Marcusen varoitus syvällisemmän ajattelun mahdollistavan ”esteeettisen ulottuvuuden” menettämisestä politisoitumisen myötä on osuva, mutta seuraus ei ole vääjäämätön². Koska hetket ja ilmiöt muuttuvat, tähän ei voi löytää yleistä sääntöä. Onnistuminen vaatii sekä taitoa että historiallisen tilanteen tajua.

Taiteilijakaksikko Gustafsson&Haapojan eli kuvataiteilija Terike Haapojan ja kirjailija-dramaturgi Laura Gustafssonin teoskokonaisuus *Museum of Becoming* on osa vuodelle 2021 siirtynyttä Helsinki Biennaalia, mutta tapahtuman siirtymisestä huolimatta HAM otti sen tämän vuoden ohjelmaansa. Se koostuu kolmesta osasta: vuonna 2016 tehty *Museum of Nonhumanity* eli *Epäihmissyyden museo*, taiteilijoiden tätä näyttelyä varten HAMin ja Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista kuratoima näyttely *Jäämistö* sekä pitkä videoteos *Becoming*.

Kun kokonaistaideteos nimetään museoksi, on lähestymistavan pedagogisuus ilmeisvää. Näyttelyn katoteemoja ovat ihmisen moninaiset suhteet muihin

”*Becoming* kurottaa tästä hetkestä eteenpäin, ’nupullaan’ oleviin uudensuomalaiseen elämisen ja ajattelun käytäntöihin.”

eläimiin, lajiveroihin ja muuhun luontoon, sekä erilaiset ajattelutavat, joilla erontekoa ja alistavia suhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. Aiheet ovat sekä mahdollisuuksien suuria että jatkuvasti esillä nykyhetkessä, mikä tekee pedagogisen otteen onnistumisesta entistäkin vaikeampaa.

Museum of Nonhumanity jäi minulta aikanaan näkemättä, joten olin tyytyväinen sen sisällyttämisestä tähän kokonaisuuteen, vaikka vanhan teoksen uudelleenlämmitys onkin riskialtis veto. Museo koostuu samassa tilassa useille seinille heijastetusta ja näytöillä näkyvästä teksti- ja kuvavirrasta, joka etenee temaattisina vaiheina. Niiden välillä valkokankaat muuttuvat hetimitään klassisen kädellismuseon varjokuvaksi. Kokonaisuutta ei voi nähdä kerralla, vaan se vaatii vaeltelua, ja virran edetessä jotain jää väistämättä ensimmäisellä kerralla näkemättä. Teos kutsuu palaamaan tai viipymään kauemmin kuin runsaan tunnin teosyökin.

Materiaali kulkee kansalaissodan ”punahuorista” nykypäivän susikeskusteluun, eläinten tehotuotannosta keskitysleireihin ja kettutyöttelyyn. Tietoiset rajut rinnastukset toimivat, koska niitä ei tehdä pakotetusti vaan työstämällä erilaisia käsitteellistämisen tapoja, jotka yhdistävät suhdetta muihin eläimiin, vihollisiin tai alemmaksi koettuihin ihmisiin. Kuten Haapoja toteaa näyttelyn ohella julkaistussa *Nuppukirjassa*, esimerkiksi rasismin mielikuvasto on nivoutunut monin tavoin eläinsuhteisiin³. Teos konkretisoi niin ikään monia tapoja, joilla ”eläimellistäminen” on osa alistavia ihmisuhteita.

Vaikka *Museum of Nonhumanity* tarjoaa melkoisen informaatiomäärän, se ei iske päälle yhtenä hyökkäyksenä, jolloin päällimmäiseksi ei jää luennoimisen tunnelmaa. Temaattiset iskusanat, sitaatit, kuvat ja selittävät tekstit vaihtavat nopeasti paikkaa pakottaen kiinnittämään huomion moneen suuntaan yhtäaikaan. Kun yhtäällä tyylilaji on filosofinen, silmäkulmassa näkyvä kana-aterian valmistusohje nappaa katseen toisaalle. Jatkuvan assosiativisuuden ansiosta teoksesta ei välity yhtä yksiuolotteista viestiä.

Kuratoitu näyttely *Jäämistö* jäi itselleni lähinnä hengähdystauoksi kahden pitkän videoteoksen välillä. Vahvan temaattisesti rakennetut kokoelmanäyttelyt miellyttävät minua hyvin harvoin, sillä niiden on vaikea välttää tiettyä väkijäsenyyden tunnetta. Näyttelyt jäävät lähes aina yksittäisten teosten varaan, kuten tämäkin.

Tuija Armisen teoksen *Oletko jo kuollut* (1998) äärellä vietin ilahtuneena pidemmän aikaa.

Monituntista videoteosta *Becoming* ei ole tarkoitettukaan kerralla haltuun otettavaksi, kuten Haapoja toteaa⁴. Laajassa videoinstallaatiossa virtaavat maisemakuvat ja haastattelut, joista on toimitettu pois taiteilijoiden esittämät kysymykset. Nelisenkymmentä haastateltavaa tapailevat mukavan inhimillisen haavoittuvasti kysymyksiä ihmisenä olemisesta, erontekoa ja niiden kohteena olemisesta, eläimellisyydestämme, seksuaalisuudesta ja paljosta muusta. Laura Gustafsson kirjoittaa vastausten epävarmuudesta ja keskeneräisyydestä⁵. Sen ansiosta teos (tai se toista tuntia, jonka ehdin sen äärellä viettää) vältti pääosin esitelmöivien puhuvien päiden vaihtelun. Osa puheesta voi olla vaikeaa tai epämiellyttävää kuunnella, osa naurattaa hippromanttisuudessaan, osa johdattaa uusille poluille.

Tarvitaan siis taitoa ja historiallisen hetken tajua. *Museum of Nonhumanity* katsoo mennyttä ja nykyistä hetkeämme ja etsii luonto-, eläin- ja ihmiseläinsuhteidemme käsitteellisiä juuria. Se tarttuu tärkeisiin oivalluksiin, vaikka en jaakaan Haapojan esittämää vahvaa kantaa, että esimerkiksi ympäristökriisi voidaan palauttaa tiettyihin käsitteellisiin rakenteisiin ja ajattelutapoihin⁶. Tämä kertoo tärkeän osan tarinasta mutta myös pakottaa ympäristöongelmien moninaisuuden yhteen sapluunaan ja ideakeskeisyydessään itse asiassa ohittaa sitä poliittista ja taloudellista historiaa, josta Haapoja muistuttaa eseesä alussa kritisoidessaan yksinkertaista ideaa antroposeenistä, ”ihmisen aikakaudesta”⁷.

Becoming kurottaa tästä hetkestä eteenpäin, ”nupullaan” oleviin uudensuomalaiseen elämisen ja ajattelun käytäntöihin. Vaikka maisemakuvat tuovat teokseen ilmaa, huomio keskittyy väistämättä haastateltaviin, ja tunnelma muistuttaa dokumenttielokuvaa. Uudempi teos kulkee lähempänä pedagogisen problemaattisuuden rajaa, mutta välttää huojahtamisen sen yli nimenomaan siksi, että taiteilijaparin läsnäolo pysyy kevyenä, eivätkä he ole siivonneet teoksessa puhuvilta heidän inhimillistä vaillinaisuuttaan.

Teoskokonaisuus Museum of Becoming on esillä HAMissa 17.1.2021 asti.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Herbert Marcuse, *Taiteen Ikuisuus* (Die Permanenz der Kunst, 1977). Suom. Ville Lähde. niin & näin, Tampere 2011. Ks. myös Ville Lähde, Mikä on vikana politisoitussa taiteessa? *niin & näin* 1/2011, 51–56.
- 2 Sama.
- 3 Terike Haapoja, Miten olla ihmiseksi? Teoksessa *Nuppukirja* (Bud Book, 2020). HAM, Helsinki 2020, 8–19.
- 4 Sama.
- 5 Laura Gustafsson, Enemmän ei-tietämisen tilassa. Teoksessa *Nuppukirja* (Bud Book, 2020). HAM, Helsinki 2020, 20–24.
- 6 Haapoja 2020.
- 7 Ville Lähde, Ympäristöfilosofian yhtenäisyydestä. *Tiede & Edistys*, 2/2005, 113–139.